

ETO: 821.511.141(477)“20”

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

821.511.141

81'244

DOI: 10.19090/hk.2023.2.108-137

GAZDAG Vilmos

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

Beregszász, Ukrajna

gazdagvilmos@gmail.com

ÁLLAMNYELVI HATÁS A 21. SZÁZAD KÁRPÁTALJAI MAGYAR IRODALMÁBAN

State language influence in the 21st century Transcarpathian
Hungarian literature

Uticaj zvaničnog jezika na podkarpatsku mađarsku književnost
u 21. veku

A határon túli magyar kisebbségek nyelvhasználatát ért államnyelvi hatásokkal kapcsolatban már gazdag szakirodalom áll a rendelkezésünkre. Ez idáig azonban még nem került sor olyan kutatásra, amely a kárpátaljai magyar irodalom szociolingvisztikai és dialektológiai, illetve a mindenkori államnyelvi hatás következtében fellépő jellegzetességeinek vizsgálatát tűzte volna ki céljául. Jelen írás célja a kárpátaljai magyar irodalom szintjén jelentkező államnyelvi hatás kimutatása, illetve a vizsgált irodalmi művekben előforduló államnyelvi kontaktuselemek, kódváltások és névtani sajátosságok adatolása és csoportosítása. A munka keretein belül alapvetően két írói generáció elmúlt két évtizedben megjelent műveit vizsgáljuk. Az első, ún. idősebb generáció (Vári Fábíán László, Nagy Zoltán Mihály, Lengyel János, Bartha Gusztáv és mások) esetében feltételezhető a szovjet éra és az orosz nyelv intenzívebb hatásának a megmutatkozása, míg a második, az ifjú nemzedék (Marcsák Gergely, Shrek Tímea, Hájas Csilla, Kurmai-Ráti Szilvia) esetében ilyen jellegű életpaszthalatok, koruknál fogva nem feltételezhetők. A két nemzedék műveiben így módon tehát valamelyest a rendszerváltással párhuzamosan végbemenő, az államnyelvi szerepet betöltő nyelvek hatásmechanizmusa és annak változása is tetten érhető lehet.¹

Kulcsszavak: államnyelv, kölcsönszavak, keleti szláv lexikai elemek, magyar nyelvváltozatok, kárpátaljai magyar irodalom

---

¹ A dolgozat a Magyar Tudományos Akadémia *Domus Hungarica ösztöndíjprogram* támogatásával készült.

Néhány szó a kárpátaljai magyar irodalomról

Balla D. Károly szerint a kárpátaljai magyar irodalom léte nem egyértelmű, ugyanis

amit ez a terület irodalomként fel tud mutatni, az csak részben elégíti ki a fogalom ismérveit: kis számban ugyan, de vannak írók, ám nincsenek műhelyek, van líra és epika, de jószerével hiányzik a valódi értekező próza, kritika, dráma; hiányzik a tartalmi és stiláris sokszínűség, nincsenek iskolák és irányzatok; van középnemzedék, de alig maradtak nagy öregek, és egyáltalán nincsen utánpótlás; jelennek meg könyvek, de alig jutnak el a közönséghez, és kiadványaink között kevés a magasabb mércével is értékelhető; időnként indulnak folyóiratok, de hamar elvetélnék; el-elve szerveznek szűk körű irodalmi találkozókat, de nincs szerves irodalmi élet, hiányzik a szakmai vita, és az olvasói visszajelzés is roppant esetleges (Balla D. 2002, 104–105).

Ugyanakkor mindenképp hangsúlyozni kell azt is, hogy „a kárpátaljai magyar irodalom sajátosságait alapvetően meghatározza az, hogy a kultúra szempontjából a kárpátaljai magyarságnak minden lényeges vonatkozásban a legnehezebb történelem jutott” (Görömbei 1995, 153), s ezáltal „a kárpátaljai magyar irodalom jellegzetes művei nyelvallapotuk és az alkotásokban föltáruuló szerzői létértelmezések révén arra is alkalmasak, hogy »egy közösség történelmi tapasztalatainak, sajátos szemléletformáinak, közösségi titkainak birtokába« juthasson az ember” (Penckófer 2003, 10).

A kárpátaljai magyar irodalom „ébredése” az 1950-es évekhez, elsősorban a Kárpátontúli Területi Kiadó magyar osztályához (1951), majd a *Kárpáti Igaz Szó*hoz, a *Kárpáti Kalendárium*hoz és Balla László irodalomszervezői és alkotói munkásságához köthető (Komáromy 2003, 184). 1965 őszén létrejön az S. Benedek András, Balla Gyula, Punykó Mária, Györke László és mások által kezdeményezett – írógépen sokszorosított és kézzel fűzött – diáklap, az *Együtt*, mely csupán két évadot ért meg. Az 1967-ben létrehívott Forrás Stúdió tehetséges fiataljai néhány publikációjuk alapján a hetvenes évek elején már Magyarországon is ismertté váltak. Tőlük lehetett remélni az irodalom megújulását. A dogmatikus „ideológiai terror” azonban Kovács Vilmossal együtt őket is lehetetlenné tette (Görömbei 2008, 269). A retorziók után keletkező irodalmi-kulturális űrt hivatott betölteni az 1971-ben megalakult, József Attila nevét viselő stúdió, amelyet Balla László alapított a *Kárpáti Igaz Szó* keretén belül. 1988-ban már annyian vállaltak munkát e stúdióban, hogy indokoltá vált azt

alkotóközösséggé alakítani. A József Attila Alkotóközösség viszont rövid életű lett, mert a lassanként már érdekvédelmi feladatokat is magára vállaló szervezet épp ilyen minőségben nem tudta megszervezni önmagát 1989-ben (Penckófer 2011, 29–30).

Csordás László (2011, 92) az ezredforduló kárpátaljai magyar irodalma kapcsán kiemeli, hogy az első években a helyi magyar alkotók nem rendelkeztek önálló irodalmi fórummal, de ezt kiegészítendő arra is felhívja a figyelmet, hogy „1999-ben Budapesten megalapítottak egy félig-meddig kárpátaljai kötődésű folyóiratot *Véletlen Balett* néven, amely sajnos 2005-ben megszűnt”.

A kárpátaljai irodalmi fórum hiányának megszüntetési szándéka, s az elmúlt évszázad akkor elfojtott kezdeményezéseinek újjáéledése révén jutott el odáig a Magyar Írószövetség tagcsoportjaként a már közel tíz éve tevékenykedő Kárpátaljai Írócsoport, hogy 2002-ben az 1967-ben megszűnt *Együtt* folyóirat jogutódjaként újraindítsa a lapot, mely „biztos publikációs lehetőség öregeknek, fiataloknak egyaránt – határon innen és túl” (Penckófer 2011, 32).

A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT) 2014. évi létrejötte révén még inkább teljessé vált a kárpátaljai magyar irodalmi élet. A társaság kettős célt igyekszik szem előtt tartani. Mindenekelőtt nagy hangsúlyt helyez a havonta egyszer vagy többször megtartott műhelymunkánkra, amelyen rendszerint az addig elkészült írásokat beszéljük meg, illetve olyan témák köré szervezik a beszélgetéseiket, amelyek egy pályakezdő író, költő számára megkerülhetetlenek. De ugyanilyen lényeges számukra az is, hogy írásaikkal, véleményünkkel ne csak a szakmabeliekhez jussanak el: arra törekszenek, hogy iskolai látogatások, író-olvasó találkozók formájában is megszólítsák leendő olvasóikat (Csordás 2015, 57).

A 21. század kárpátaljai magyar írói

elvárják, hogy azonos mércével, nem pozitív diszkriminációval bánjon velük a mindenkori magyar író-társadalom. A közigazgatási határ már nem jelent számukra szellemi határt, mint ahogy az egy-két emberöltővel ezelőtt még nagyon nyomasztóan hatott az előző írónemzedékekre. Már nem kell a sorok közé rejteniük mondanivalójuk lényegét: megtehetik, hogy alapos tudással felvértezve véleményt formáljanak mindenről, ami fáj és gátol, ami hátráltat és visszahúz. Egyszóval új szemlélettel gazdagítják az olvasókat és azokat a szerzőket is, akik annak idején ott bábáskodtak a folyóirat bölcsőjénél (Varga 2018, 3).

*A kétnyelvűség nyomán jelentkező másodnyelvi jegyek
a kárpátaljai magyar irodalom nyelvében*

Kárpátalja területét az évszázadok során mindig is nyelvi és kulturális sokszínűség jellemezte. E sokszínűség egyrészt abból fakadt, hogy a régió a magyar nyelvterület peremvidékén helyezkedik el, ahol amúgy is fokozottan érvényesül a nyelvek közötti interferencia. Ezt fokozta még az is, hogy a történelmi események következtében a területen regnáló államhatalmakkal együtt a hivatalos szerepet betöltő nyelvek is váltották egymást (Csernicskó 2013, 22). E nyelvek az államnyelvi státuszuknál fogva az oktatás nyelveként, vagy oktatási nyelvként is funkcionáltak (a kettő közötti különbségről lásd Beregszászi–Csernicskó–Orosz 2001, 76), ami természetesen jelentős mértékű presztízsnövekedéssel járt együtt. Kárpátalja a fent felsorolt tényezők következtében a nyelvi interferenciák kutatásának „természetes laboratóriuma”, hiszen itt a nyelvi kapcsolatok és a kétnyelvűség minden fajtája jól tanulmányozható (Ladcsenko 1993, 207).

A kárpátaljai magyar nyelvjárások, ahogyan más határon túli magyar nyelvjárások is, fokozott másodnyelvi hatás alatt állnak (a nyelvek státuszváltozásairól lásd pl. Lanstyák–Szabómihály 1997, 6). Beszélői mindennapi kapcsolatban állnak az államnyelvet és az orosz-t beszélő szláv nyelvű lakossággal, s a hivatalos nyelvi színtereken anyanyelvük használati lehetőségei jelentős mértékben korlátozva vannak (erre vonatkozóan lásd pl. Csernicskó 1997, 1998). Az egymással érintkező nyelvek közötti kapcsolat leggyakrabban a szókészlet szintjén mutatkozik meg, hiszen a nyelv szókészlete a nyelvi rendszer leglazábban strukturált része, mely könnyen fogad be új elemeket (Lanstyák 2006, 15). A történelmi és a jelenkori helyzet ismeretében tehát nem lehet meglepő, hogy az itt élők nagyszámú másodnyelvi elemet használnak az anyanyelvi kommunikációjukban is, amelyek a magyar nyelvi változatokkal együtt, vagy sok esetben azokat kiszorítva a mindennapos nyelvhasználat részeivé válnak (Csernicskó 1995, 139–140), s ezáltal gyakran találkozhatunk velük a kárpátaljai magyar irodalmi művekben is.

A kárpátaljai magyar irodalmat ért keleti szláv hatás vizsgálata is szinte teljesen kiesett mind az egyetemes, mind pedig a helyi magyar nyelvészet látószögéből. A kárpátaljai kortárs magyar irodalmi művekben jelentkező interferenciajelenségek vizsgálata kapcsán Gazdag Vilmos megjegyzi, hogy e művekben „jól kimutatható a népek és kultúrák együttéléséből fakadó nyelvi interferencia, mely a kölcsönszavak használatán túl megmutatkozik a személynevek használatában, illetve a kommunikáció során jelentkező nyelvi váltásokban, azaz a kódváltások használatában is” (Gazdag 2010; 2017, 184).

Felmerülhet az olvasókban a kérdés, hogy vajon mi célja is lehet a szépirodalmi igénnyel írt művek szociodialektológiai vizsgálatának. A válasz két síkon ragadható meg. A különböző nyelvhasználati szintereken jelentkező másodnyelvi hatások és az azok nyomán meghonosodott kölcsönszavak megfigyelése révén egyrészt figyelemmel kísérhető az egyes szavak meghonosodási folyamata is, amiben jól kirajzolódik az, hogy a kölcsönszavak legnagyobb számban a beszélt nyelvi szintereken honosodnak meg, s folyamatosan csökkenő számmal haladnak végig a különböző írott szintereken át a kodifikációig. A kölcsönszavak használati mértéke másrészt bizonyos nyelvi folyamatokkal hozható kapcsolatba. A kölcsönszavak használati mértéke és az adott közösségben való elfogadottsága fontos mutatóként szolgálhat a nyelvi folyamatok vizsgálatakor is.

A kölcsönszavak szépirodalmi művekben való megjelenési formáiról

A szláv nyelvi elemeknek a kárpátaljai magyar irodalmi alkotásokban való megjelenése kapcsán túlnyomórészt érvényesek a sajtó nyelvi megjelenési formák kapcsán tett megfigyelések (erről lásd Gazdag 2013, 35).

A legtöbb esetben az adott írás szerzője saját belátása alapján döntheti el, hogy e szavakat milyen formában is kívánja használni. A leggyakoribb használati módok a következők:

1. **A szláv szó kiemelése nélkül fut a szöveg**, vagyis a szó magyar nyelvi elemként kerül felhasználásra.
2. **A szláv szó idézőjelben található** a szövegben, vagyis a szerző éreztetni kívánja e szó idegen jellegét.
3. **A szláv szó zárójelben található**, azaz a szó a magyar megfelelő egyértelműsítésének eszközül szolgál, hisz közismert tény az, hogy bár a beszélő ismeri ezek magyar megfelelőjét, de mivel élőnyelvi használatukra ritkán kerül sor, azok a passzív szókinsbe kerülnek át (Csernicskó 1995, 139–140).

A fentieket az irodalmi művek kapcsán további egy típussal érdemes lehet még kiegészíteni, ez pedig nem más, mint amikor a szerző által használt

4. **államnyelvi elem(ek) standard jelentése(i) láb- vagy végjegyzet formájában kerül(nek) megadásra**. Ezekben az esetekben a szerző a magyarországi olvasók figyelmére is számítva próbálja a szöveg közérthetőségét a regionális színezet megtartása mellett elérni. Viszont az ilyen magyarázatok megadása nem feltétlenül történik meg minden kölcsönszó esetében.

A továbbiakban azoknak az államnyelvi kölcsönszavaknak a szótári adatbázisát adjuk közre, melyeket az általunk vizsgált alkotásokból sikerült adatolnunk. A szócikkek az alábbi elv szerint épülnek fel:

■ A címszó a maga helyesírási alakjában. ■ Az adott elem szófajának és a nyelvtani szerelésének a (tehát a tárgyragos és az egyes szám 3. személyű birtoikos személyragos alaknak – csak a rag formájában történő) megadása. ■ Az adott elemek standard magyar jelentése vagy jelentései. ■ Az átadó nyelv vagy nyelvekben előforduló cirill betűs alak. ■ A művekből adatolt példamondatok.

antifriz fn **’-t, ’-ja** – ’fagyálló (folyadék)’ < ukr., or. антифриз – Valóban beszéltek olykor, hogy a gázálarc szénszűrőjén átengedett magas alkoholtartalmú *antifriz*² iható, de hogy a bajtársak közül valaki megkóstolta volna, arról nem tudok [Vári Fábrián 2011, 17].

bábuska fn **’-t, ’-ja** – ’anyó, nagymama’ < or. бабушка – Sztrijben lakik *bábuska* [Kurmai-Ráti 2011, 84]; A *bábuska*, akitől vásároltam, addig-addig piszmogott az üvegekkel meg a visszajáróval, hogy közben elment a vonatom [Bartha 2016, 78]; Az utolsó három kilométert félig köves, félig mezei úton tette meg a huszonöt személy számára kitalált masina, amelyben a végállomáson már csak két utas ült: egy idős *bábuska* és Károly [Cseh 2019b, 43; Uó 2019d, 41].

bánka fn **’-t, ’-ja** – 1. ’(befőttes)üveg’, 2. ’palack’ < ukr., or. банка – A literes *bánkát* az ágyaszomszédától kérem kölcsön [Bartha 2019e, 11].

bárisnya fn **’-t, ’-ja** – ’úrinő, dáma’, Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi előfordulású szó (lásd <http://corpus.nytud.hu/>) < or. барышня – Egy arra haladó bárisnya, félreértette ezt a karlendítést, miközben magában elmormogott egy imát, máris a feljelentés szövegét fogalmazta [Lengyel 2019, 29].

bátyuska fn **’-t, ’-ja** – ’apa’, illetve a bizalmaskodó ’apám, apuskám’ jelentésben is < ukr., or. батюшка – Há, mé’ nem ezt mondod, *bátyuska*? [Lengyel 2019, 37]; Bazil *bátyuskánk* vajon mit csinálhat? [Bartha 2016, 69; 72; 73; 76; 81; 88].

beszpeka fn **’-t, ’-ja** – ’állambiztonsági szervek’ < ukr. безпека; or. органы государственной безопасности – Az életünket tettük volna kockára, otthon pedig a „*beszpeka*” és a börtön várt [Cseh 2019c, 16; Uó 2019d, 41].

bilett fn **’-t, ’-ja** – 1. ’menetjegy’, 2. ’belépő’ < ukr. билет; or. билет – Hülye, a *biletten* a vagon száma hetes, nem a kupéé [Bartha 2016, 66].

² A szövegen belüli dőlt betűs kiemelések itt és a továbbiakban megadott példaanyagokban is tölem valók.

- borscs** fn **'-t, '-ja** – 'borscsleves; ukrán céklaleves' < ukr., or. борщ – Az első fogás általában *borscs* volt, amelybe jó sok csont belefőtt [Vári Fábián 2011, 31; 128].
- brezent** fn **'-t, '-ja** – 1. 'vízhatlan ponyva'; 2. 'sátorlap' < ukr., or. брезент – Mert jó anyag ugyan a *brezent*, különösen a vízzel szemben hatékony, ellenben – volt már hozzá korábban szerencsénk – a tűznek kiváló szövetségese [Vári Fábián 2011, 206].
- buhánka** fn **'-t, '-ja** – 'fekete (formában sült) kenyér' < ukr., or. буханка – Adják már gyorsan azt a *buhánkát!* [Ortutay 2019b, 24].
- bulocska** fn **'-t, '-ja** – 'zsemle' < ukr., or. булочка – Bár akkor még kalácsnak hívtuk, mint ahogy a zsemlét *bulocskának* [Lengyel 2019, 59]; Egyszer kapott egy kedves asszonytól egy egész *bulocskát*, zsömlét, friss volt és meleg, és az volt a legjobb, amit egész életében evett, és úgy érezte, jól is lakott [Ortutay 2019a, 57; Uő 2019b, 26].
- buratynó** fn **'-t, '-ja** – 'Pinocchio' neve a szláv nyelvterületen, illetve az őt mintázó játékok elnevezése < or.; ukr. буратино; Nesze – nyomtam a kezébe a kiselejtezett *buratynót* [Kurmai-Ráti 2011, 68].
- burjácska** fn **'-t, '-ja** – 'cukorrépából készült pálinka' < az or. буряк származékaként – Eleinte azt hittem, hogy a kibírhatatlan ízű *burjácska* (répápálinka) miatt mennek, mely egy rendes szemjonovkai házban, mint beszélük, vizesvödörben áll a negyedliteres bádögbögre hűsége társaságában [Vári Fábián 2011, 88].
- burzsujka** fn **'-t, '-ja** – 'vaskályha' < ukr., or. буржуйка – Nem maradt más, csak a krumplihaj, amit kiszedtünk a szemétből, és megsütöttük a *burzsujkán* [Shrek 2019, 116]; A henger alakú öntöttvas kályha (*burzsujka*) a jobboldali, a fapriccs a baloldali falnál áll [Bartha 2016, 83].
- büfet** fn **'-t, '-ja** – 'büfé; falatozó' < ukr., or. буфет – Van pálinka... *büfetben* sör, vegye bizottság magának, a fenébe! – fúj nagyot, s kézfejével letörli az állát [Bartha 2014, 124];
- csajnaja** (köznyelvben *csájna* is) fn **'-t, '-ja** – 1. 'teázó'; 2. 'kocsma' < ukr. чайна, or. чайная – Ezt a falusi vendéglőben – *csajnajában* – itták meg, hazafelé menet [Györke 2000, 51].
- cserpák** fn **'-t, '-ja** – 'merítőedény'; illetve átvitt értelemben a katonaságnál az 'ételosztó személy' megnevezése is < ukr., or. черпак – Ügyesnek kellett lennie a *cserpáknak* (merőkanál) – olykor így szólították az ételosztót is, – ha nem akarta, hogy bárki elégedetlen legyen a munkájával [Vári Fábián 2011, 31].

csetuska fn **'-t, '-ja** – 'régi orosz űrmérték'; 1 csetuska = 246 milliliter, illetve az ez alapján méretezett alkoholos italok üvege < or. чeтyшкa – Érzy, hogy józanodnia kell, de most még csak mértékkel, nem egyszerre, ezért a biztonságos átmenet végett nadrágja zsebében bontatlan *csetuskás* (negyedliteres) üveg dudorodik [Vári Fábián 2011, 214].

csinovnyik fn **'-t, '-ja** – 'hivatalnok, tisztségviselő', Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi és sajtónyelvi előfordulású szó (lásd <http://corpus.nyud.hu/>) < ukr., or. чинoвник – ... a pártbizottság *csinovnyikain* keresztül a helyi apparátus egésze, a helyi apparátuson keresztül maga a párt, a párton keresztül pedig a peresztrojka egésze válna megkérdőjelezetté a kárpátjai magyarság szemében [Balla D. 2005, 31].

csurma fn **'-t, '-ja** – 1. 'börtön', 2. 'tömlőc' < ukr. тюpма; or. тюpьма – Mehet a lánya cselédnek, az ura meg a *csurmába* [Bartha 2009, 80]; Amikor Ottó kijött a *csurmából*, ott vett mellettük házat [Shrek 2019, 16]; Mert nemso-kára anyám hazajön a *csurmából*, és ügyis elvisz [Shrek 2019, 37]; Mert itt olyan, mint a *csurmában!* [Shrek 2019, 51]; Kórházak ide, orvosok oda, öt vagy hat hónappal élte túl a szibériai *csurmát* a férj [Bartha 2016, 35; 85]; Igen, Sárika, addig kellene rágnod a fülét, hogy két szép gyereke van, ügyes és takaros felesége, betegeskedő édesanya, míg szét nem mállasztja a kemény kobakját, ha már a *csurmától* nem akar félni! [Bartha 2019a, 23; Uő 2019c, 17]; illetve az ebből képzett **csurmalakó** hibrid kölcsönszó – Közben mi egyébire gondolhattam volna, ha nem arra, hogy a lépcsőházban lakók szemében egy rabló vagy maffiózó, de nem kizárt, hogy egy gyilkosságért elítélt *csurmalakó* felesége vagyok, hm? [Bartha 2019c, 18].

dáváj – 1. ige 'adj'; 2. indulatszó 'indulj, gyerünk, nosza' < ukr., or. давай – A *dáváj*, *dáváj* nem változott, csak a körítés [Lengyel 2019, 21].

demobilizoválni ige – 'leszerelni (a hadseregtől)' < ukr. демoбiлiзувати; or. демoбилизовать – Én három éve *demobilizováltam* (leszereltem) a seregből, és itt maradtam Embában [Vári Fábián 2011, 243].

divizion fn **'-t, '-ja** – '(had)osztály' < ukr. дивiзиoн; or. дивизион – ... alakulatom, a *divizion* (légvédelmi tüzérosztály) személyi állománya csak egy századnyi... [Vári Fábián 2011, 12; 71; 200; 232; 288].

dokument fn **'-t, '-ja** – 'okmány; okirat' < ukr., or. документ – Papíron te bérled a lakást, neked kell kérvényezned a szubvenciót, és aláírni, aláíratni a városházán néhány *dokumentnek* [Bartha 2016, 60; 78].

dom kultúr fn **'-t, '-ja** – 'művelődési vagy kultúrház' < or. дом культуры – Hiába kerestem talapzaton álló, ércbe merevedett alakodat a szürke beton

köntösbe bújtatott zsinagóga előtt, amit „*Dom Kultúrnak*” csúfolt a vörös csillagos humor [Lengyel 2019, 59; 87].

doszvidányijá köszönőszó – ’vizontlátásra’ < or. до свидания – Nekem nem lenne okom, vagy Endrének, hogy fogjuk magunkat és azt se mondjuk a másíknak, hogy *doszvidányijá* [Bartha 2016, 81].

ekonomiázni ige – ’takarékoskodni, kigazdálkodni’ < ukr. економити; or. економитъ – *Ekonomiázunk*. Adott mennyiség bolti árából tízszer annyit állítunk [Bartha 2009, 22].

ekzámenelni ige – ’vizsgázni’ < az or. экзамеn-ből képzett magyar igealak – Amikor meg elkelve egy kis udvarlás, chipi-puszi csóka, te történelemből *ekzámenelsz*, ide a bökött, ha nem [Bartha 2020b, 14].

elektricska fn ’-t, ’-ja – ’villanyvonat, a magyarországi HÉV-nek megfelelő helyközi vonatjárat’ < ukr., or. електричка – A vonat tovább zakatolt a megfáradt sínpáron. A nép csak egyszerűen „*elektricskának*” nevezte [Lengyel 2012, 94]; Végül rám adott egy rossz munkásujjast, felületett az első *elektricskára*... [Bartha 2016, 79].

feldser fn ’-t, ’-ja – ’orvossegéd’, Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi előfordulású szó (lásd <http://corpus.nytud.hu/>) < ukr., or. фельдшер – A rendelőben egészségügyi szakközépiskolát végzett, altiszti rangban szolgáló sorkatona, a *feldser* fogadja a beteget [Vári Fábián 2011, 194; 248].

gasztronóm fn ’-t, ’-ja – ’élelmiszerbolt’ < ukr., or. гастроном – Le-felrohangáltam hát a lépcsőházban, külön-külön vásároltam a kenyeret, a makarónit, a rizskását a lakótelepi *gasztronómban* [Bartha 2019c, 17].

gimnasztyorka fn ’-t, ’-ja – ’ingzubbony’, Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi előfordulású szó (lásd <http://corpus.nytud.hu/>) < ukr. гімнастєрка; or. гимнастєрка – A levelet a *gimnasztyorkám* (zubbony) oldalzsebébe csúszttattam [Vári Fábián 2011, 29]; Gimnasztyorkája felső gombja hanyagul kigombolva, szétnyíló gallérján virít a frissen felvarrt gyolcsbetét [Vári Fábián 2011, 42; 127].

goszpoda fn ’-t, ’-ja – ’gazda’, illetve megszólításként ’uraim’ < or. господа – Megrökönyödve pillantunk össze a sorban, de miután a *goszpodát* fanyar iróniával cifrázza, világos, hogy nem tévedett, szántszándékkal nevezi az eseménytelen, unalmas szolgálatban elpuhult tisztí kar tagjait elvtársak helyett uraknak [Vári Fábián 2011, 201].

gruppázni ige – ’leszázalékolni, csoportosítani, minősíteni’ < ukr. групувати; or. групуировать – Ha emberek lennétek, rég le kellett volna *gruppáznotok* [Bartha 2009, 15].

- gyágyá** fn **'-t, '-ja** – 'bácsi, nagybácsi' < or. дядя – Az egyik kollegina megkérdezi, nem akar-e esetleg egy orosz üzletembernek – gyágyá Sztjopa a neve – tolmácsolni jó pénzért [Ortutay 2019b, 38].
- gyitdom** fn **'-t, '-ja** – 'árvaház, gyermekotthon' < az ukr. дитбудинок és or. детдом ötvöztetésével létrejött kölcsönszó – Kit sem érdekelt, hogy mekkora házat örököltem, sem az, hogy a *gyitdomból* akárhány gyereket örökbe fogadhatunk [Bartha 2019c, 14].
- kalimolni** ige – 'fusizni, feketemunkát végezni' < az < ukr. калим; or. калым-ból képzett magyar igealak – Pedig nem keveset *kalimol* a Dadri, gázszerelő [Bartha 2016, 8]; Sárkának van pénze, adna, sokat *kalimol* az elektromos szaküzletben [Bartha 2019a, 26].
- kalucsni** fn **'-t, '-ja** – 'sárcipő', Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi előfordulása szó (lásd <http://corpus.nytud.hu/>) < ukr. калоши; or. калоши – De hát olyan buta, mint a *kalucsnim* talpa – csatlakozott *Marija Sztjepanovnához* Fischer József... [Györke 2000, 75].
- kaptyor(ka)** fn **'-t, '-ja** – 'élelmiszerek, ruházati eszközök vagy építkezési anyagok tárolására szolgáló raktár a hadseregnel' < or. каптёрка – A katonák aztán előhozták a *kaptyorból* (századraktár) *kombinonjaikat*, a két részes fekete szerelőruhákat, beöltöztek, s nyugodt tempóban elindultak a géppark felé [Vári Fábián 2011, 36]; **kaptyorka** – Akkor közrefogták a zászlóst, s már sodorták a *kaptyorka*, a századraktár irányába [Vári Fábián 2011, 203].
- karaul** fn **'-t, '-ja** – '(díz- vagy fegyveres) őrség' < ukr., or. караул – Közölte Kondratyenkóval, hogy helyettem keresnie kell valaki mást a *karaulba* (fegyveres őrség) [Vári Fábián 2011, 264; 268].
- kasszírnéni** hibrid kölcsönszó, fn **'-t, '-ja** – 'pénztáros', melynek előtagja az < ukr. касир; or. кассир – Ezek a banki „*kasszírénéik*” sápadtak és nagy valószínűséggel rendíthetetlenek [Kurmai-Ráti 2011, 37].
- kibrakkolni** ige – 'leselejtezni' < ukr. бракувати, or. браковать-ból létrejött magyar igealak – Ki kell selejtezni! – terpesztett lábat a középső. – *Kibrakkoljuk* – szuszogott mellé a kövér [Bartha 2014, 17].
- kirza** fn **'-t, '-ja** – 'kaucsuk-benzinoldattal átitatott többrétegű pamutszövet, illetve a belőle készült lábbeli' < ukr., or. кирза – Még a lába szára is mint-ha vékonyabb lett volna a *kirzában* [Ortutay 2019a, 59].
- kiszel** fn **'-t, '-ja** – 'gyümölcskocsonyából készült ital' < or. кисель – A harmadik edényben ezúttal *kiszel*, liszt és gyümölcskocsonya keverékéből főzött ital párolog [Vári Fábián 2011, 97; 98; 226].

- kombinzon** fn **'-t, '-ja** – 'kezeslábas' < ukr. комбінезон; or. комбинезон – A katonák aztán előhozták a *kaptyorból* (századraktár) *kombinzonjaikat*, a két részes fekete szerelőruhákat, beöltöztek, s nyugodt tempóban elindultak a géppark felé [Vári Fábián 2011, 36; 38; 40; 111; 118; 147].
- komisszár** fn **'-t, '-ja** – 'biztos [tiszség]; kommunista politikai biztos'; A szó a csendbiztos és a rendőrbiztos megnevezéseként régen a magyar nyelvben is használatos volt < ukr. комісар; or. комиссар – Pedig hol voltak már akkor a sztálini-hruscsovi idők rettegett *komisszárjai*! [Vári Fábián 2011, 38].
- kommunálka** fn **'-t, '-ja** – 'társasház' < or. köznyelvi коммуналка – Lesz szolgálati lakás egy *kommunálkában*, jó a fizetés [Ortutay 2020, 43].
- konsztalin** fn **'-t, '-ja** – 'nátronbázisú kenőanyag' < ukr. консталин; or. консталин – ...a mérsékelt katonahumor szerint a futómű kenőanyaga nem a *szolidol* és a *konsztalin*, amint a kiképző ezredben tanították, hanem egy sokkal természetesebb anyag: a sár [Vári Fábián 2011, 119].
- konyec** fn **'-t, '-ja** – 'vége' < or. кінець – Ha vége, hát vége. Csakhogy a sokféle tekintetben gazdag orosz nyelv itt nem a *konyec* (vége) kifejezést alkalmazza, hanem a seregben jóval népszerűbb és kifejezőbb szinonimáját, a magyarra le nem fordítható *pizgyec*-et [Vári Fábián 2011, 273]; A fiúk hazamennek, és vége. Konyec. Érted? [Bartha 2016, 91].
- kurszánt** fn **'-t, '-ja** – 'kadét, a tiszti iskola növendéke' < ukr., or. курсант – S miközben egymásnak adva át az ülést, a *kurszántok* (szakmai kiképzés alatt álló növendékek) saját szemükkel is meggyőződhetnek a helyes irányválasztásról... [Vári Fábián 2011, 74].
- kvász** fn **'-t, '-ja** – 'savanykás erjesztett üdítőital' < ukr., or. квас – A függöny, és *kvászból* három liter bánta, hogy mi Szányával meguntuk a vodkát [Marcsák 2019, 58].
- liceista** fn **'-t, '-ja** – 'liceumi tanuló/hallgató' < ukr. лицеїст; or. лицеист – Amikor a különleges és egyedi étkezési szokásai felől faggatom, mindig azt válaszolja, hogy *liceista* voltam [Hájas 2016, 68].
- májka** fn **'-t, '-ja** – 1. 'trikó'; 2. 'sportmez' < ukr., or. майка – Amint látom, a levetett télies alsóöltözék helyett most kapjuk meg a nyári viseletnek megfelelő *májkákat*, azaz a fehér vagy világosszürke atlétatrikókat és a fekete klottgatyákat [Vári Fábián 2011, 165].
- major** fn **'-t, '-ja** – 'örnagy' < ukr., or. маїор – *Major* Kuznyecovtól, akit hamarosan megismertem, senkinek sem kellett tartania [Vári Fábián 2011, 38].
- marsutka** fn **'-t, '-ja** – 'iránytaxi' < ukr., or. közny. маршрутка – A központon vártam a *marsutkára*, ami elvitt odáig [Shrek 2019, 45].

- mechanik** fn **'-t, '-ja** – 'szerelő' < ukr. механік; or. механик – Na, mi van *mechanikocska*? Megírtad a magyarázatot? – kérdezte, s maró gúnnal csavart egyet a *mechanik* kicsinyített alakjának hangsúlyán [Vári Fábián 2011, 34; 39; 68; 80; 167; 232; 233].
- meducsi** fn **'-t, '-ja** – 'egészségügyi szakközépiskola' < ukr. медичне училище → медучилище; or. медицинское училище → медучилище – A *meducsiban* akkortájt tanultunk a pszichiátriai betegek higiénijéről, vagyis, hogyan tart-suk tisztán a bolondokat [Bartha 2019a, 26].
- milic** fn **'-t, '-ja** – 'rendőr' < ukr. міліціонер; or. милиционер – A hídon túl milicek köröznék [Bartha 2016, 16; 68].
- mologyec** fn – 'ügyes fiú, derék legény' < ukr. молодець; or. молодец – Derék le-gény vagy, fiam, *mologyec!* – zengett a felelet... [Vári Fábián 2011, 176; 224].
- moment** fn **'-t, '-ja** – 'pillanat, illetve pillanatragasztó' < ukr., or. момент – Öt *momentet* tessék adni! [Shrek 2019, 30]; Tetszik tudni, mire kell nekik a *moment*? – kérdezem az eladótól [Shrek 2019, 31].
- nacsálnyik/nacsalnyik** *kksz*, fn **'-t, '-ja** – 'főnök; parancsnok', Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi és sajtónyelvi előfordulású szó (lásd <http://corpus.nytud.hu/>) < ukr., or. начальник – Most azonban Klicsnyikov hadnagy személyében hajcsárt küldött ránk valamely *nacsálnyik* (főnök) [Vári Fábián 2011, 253]; Pechjére egy magas beosztású állami hivatalnok, *nacsalnyik* vagyonát gazdagította [Lengyel 2012, 158].
- narkológia** fn **'-t, '-ja** – 'a kábítószerbetegek gyógyításának a tudománya' < ukr. наркологія; or. наркология – Van ismerősöm a narkológián... [Bartha 2009, 114].
- narkológus** fn **'-t, '-ja** – 'a kábítószerbetegekkel foglalkozó szakorvos' < ukr., or. нарколог – Injekció, narkológus, fityfene... [Bartha 2009, 115].
- norma** fn **'-t, '-ja** – 'munkában megkövetelt mennyiség' < ukr., or. норма – Mindenkit ő irányított a munkába, s akit kedvelt, könnyebb, több *normát* ígérő helyre küldte [Györke 2000, 46].
- obsij** mn – 'közös, nyilvános, vasúti kocsi' < or. общий [вагон] – Áron, meg ne halj nekem bután, az *obsijra* nem ke' helyjegyet váltani! [Bartha 2016, 66].
- ocseregy** fn **'-t, '-ja** – 1. 'sor'; 2. 'egymásutániség, sorrend' < or. очередь – Sorban állnak az emberek, nagy sűrű, tömött sor, *ocseregy*: két ember közé aligha fér be egy harmadik [Ortutay 2019b, 24; 27].
- paláta** fn **'-t, '-ja** – 'betegszoba, kórterem' < ukr., or. палата – A harmadik újonc a hatos *palátába*, fálnak fordulva aludt [Bartha 2019d, 19].

- pára** fn **'-t, '-ja** – 'órapár, 2×45 perc' < ukr., or. пара – Másnap mégis ellógtam a *párákat*, és délután sem higiénizáltam az elmeosztályon [Bartha 2019a, 26].
- pászol** ige – 'megfelel', Magyarországon is ismert, elsősorban szépirodalmi és sajtónyelvi előfordulású szó (lásd <http://corpus.nyttud.hu/>) < ukr. пасувати, or. пасовать – Nem *pászolt* ez nekem, tudván tudtam, el vagyunk késve az aratással [Nagy 2019, 47].
- paszport** fn **'-t, '-ja** – 'személyigazolvány' < ukr., or. паспорт – *Ajánynak* van, de az anyja elhagyta a *paszportját* [Shrek 2019, 25]; *A paszportom* szerint orosz, de amúgy magyar vagyok [Cseh 2019a, 43].
- pelmenyi** fn **'-t, '-ja** – 'húsos derelye; hússal töltött barátfüle' < ukr. пельмени; or. пельмени – Kezemben egy zacskó *pelmenyi* és egy csomag vaj [Shrek 2019, 30].
- perekur** fn **'-t, '-ja** – 'kávé- v. cigarettaszünet' < ukr., or. перекур – Anyu, nehogy nekem kioldalazz a végébe, nem az irodában vagyunk, itt nincs *perekur* [Bartha 2020a, 8].
- pesztonkálni** ige – 'dajkálni, gondozni, neveleni' < ukr. пестити; or. пестовать – Te csak ne *pesztonkáljál* engem, Margó – fordítja az ártány, brutális fejét a háziasszony felé [Kopor 2019, 19].
- pilotka** fn **'-t, '-ja** – 'katonai (tábori) sapka' < ukr. пілотка; or. пилотка – Kéznél van szerencsére a *pilotka*, az ellenző nélküli tábori sapka, s azzal csapdossuk magunkról és egymásról a port [Vári Fábián 2011, 219].
- pionír** fn **'-t, '-ja** – 1. 'úttörő (fiú)'; 2. 'pionír'; 3. 'maga az úttörőszervezet' – Én *pionír* voltam vörös nyakkendőben, menyasszonyi csokrom parázsló fűköteg [Marcsák 2019, 58].
- pizgyec** fn **'-t, '-ja** – 'vége vminek' < ukr., or. пиздец – Ha vége, hát vége. Csakhogy a sokféle tekintetben gazdag orosz nyelv itt nem a *konyec* (vége) kifejezést alkalmazza, hanem a seregben jóval népszerűbb és kifejezőbb szinonimáját, a magyarra le nem fordítható *pizgyec*-et [Vári Fábián 2011, 273].
- plackárt** fn **'-t, '-ja** – 'helyjegyes vasúti kocs' < ukr., or. плацкарт – *A plackártra* szóló helyjegy nem került volna ennyibe [Bartha 2016, 66].
- placcsádka/plascsádka** fn **'-t, '-ja** – '(játszó)tér' < or. площадка – Harminc éve többen voltunk, hétvégéken a háztömb előtti *placcsádkát* reggeltől estig betöltötte a gyerekzsivaj [Bartha 2019c, 16]; Üres volt a *plascsádka*, és a lóca is magányosan árválkodott, na meg én, három lépcsőfokra, meg néhány lépésre az ajtótól [Bartha 2019d, 21].

- platyizni** ige – 'fizetni' < ukr. платити; or. платить – Mennyit *platyiztál* érte, Karesz? [Nagy 2013, 95].
- procent** fn '-t, '-ja – 'százalék' < or. процент – Havi tíz *procent* a kamat, haveri alapon [Bartha 2020a, 15].
- proverka** fn '-t, '-ja – 'ellenőrzés, vizsgálat' < or. проверка – ... a szeptember, mint eddig minden alkalommal, ismét meghozza a *proverka*, az elkerülhetetlen őszi ellenőrzés idejét [Vári Fábián 2011, 199].
- provodnyik** fn '-t, '-ja – 'kalauz' < or. проводник – Ki büntet meg, a *provodnyik*? [Bartha 2016, 68; 77].
- pufajka** fn '-t, '-ja – 1. 'pufajka, vattakabát, vattaruha'; 2. 'kötött alsóruha, trikó' < or. фуфайка – Csalódottan visszaadja Zoltánnak a *pufajkát* [Bartha 2016, 87; 89; 90].
- putyovka** fn '-t, '-ja – 1. 'menetlevél'; 2. 'beutaló (üdülőhelyre)' < or. путёвка – Ezekért a szavakért megérdemelnél egy Auschwitzba szóló „*putyovkát*”! [Lengyel 2012, 118].
- rajon** fn '-t, '-ja – 1. 'járás'; 2. 'kerület, körzet' < ukr., or. район – ... a berdicsevi kiképzőezredben már találkoztam egy kelet-kazahsztáni ujjurral, aki lakóföldjét, mint ujjur *rajont* (járás – kisebb közigazgatási terület) emlegette... [Vári Fábián 2011, 242].
- reketőr** fn '-t, '-ja – '(védelmi pénzek szedésével foglalkozó) gengszter' < ukr., рекетир; or. рәкәтир – A vég nélküli locsogást elfancsalítja a keserű szájjíz: a haszon másé. Autóbuszsofőrök, piac-örök, *reketőrök*... A jó ég tudja, miféle népség fölöz még [Bartha 2014, 26].
- remont** fn '-t, '-ja – 'javítás, rendbehozatal; szerelés' < ukr., or. ремонт – Egy általános *remont* jobban ráférne az épületekre, nem gondolod? [Bartha 2020b, 18].
- resztoran/resztorán** fn '-t, '-ja – 'étterem' < ukr., or. ресторан – A két gyerek sítáborban, az anyjuk meg a *resztoranban* [Bartha 2016, 10; 33; 68; 71; 78]; A férje minden ellenkezése és féltékenysége ellenére elhelyezkedett bártündernek az Edelweis *resztoránban* [Ortutay 2020, 41].
- sámpánszki** főnevesült melléknév '-t, '-ja – 'pezsgő' < ukr. шампанське [вино]; or. шампанское [вино] – Az ülés alatt mindig tartottam egy üveg *sámpánszkit*, a kesztyűtartóban két poharat, meg valami csokoládét [Vári Fábián 2011, 125].
- sinel** fn '-t, '-ja – 'köpeny; télikabát' < ukr., or. шинель – *Sinelem*, bőrgöndöm a vonaton maradt, semmi *dokumentem*, meg oroszul se beszéltem akkor még olyan jól [Bartha 2016, 78].

- stampolt** mn – 'sorozatgyártásban készült' < ukr., or. штампований – Szabadidőmben ugyanis órákat javítok, mert a mi szerkezeteink még mindig többet érnek a németek olcsó, *stampolt* óráinál... [Vári Fábián 2011, 176].
- stampovcsik** fn '-t, '-ja – 'sajtoló, lyukasztómunkás' < or. штамповщик – Lembergben kezdett dolgozni egy gyárban, mint *stampovcsik*, sajtolómunkás [Ortutay 2019a, 57].
- szamogon** fn '-t, '-ja – 'kisüsti v. házi pálinka' < ukr., or. самогон – Kell venni lekvárt, akkor lesz szilvapálinka, nem szamogon [Bartha 2009, 22].
- szervíz** fn '-t, '-ja – 'étkészlet' < ukr. сервіз; or. сервиз – Szóval, nem szeretném, ha tényér nélkül maradnánk, meg a kávé *szervíz* sem kopijkás dolog [Bartha 2020a, 10].
- szesztra** fn '-t, '-ja – 'nővér' < ukr., or. (медична) сестра – Munkában a nyugdíjas *szesztrának* is fittnek kell lenni! [Bartha 2019b, 11; Uő 2020b, 17].
- szolidol** fn '-t, '-ja – 'mészbázisú zsír, kenőanyag' < ukr. солідол; or. солидол – A mérsékelt katonahumor szerint a futómű kenőanyaga nem a *szolidol* és a *konsztalin*, amint a kiképző ezredben tanították, hanem egy sokkal természetesebb anyag: a sár [Vári Fábián 2011, 119].
- szotek** fn '-t, '-ja – 'földrészleg', illetve 'területmérték' < ukr. сотий; or. сотый; feltehetően a genitívus pluralis alak került a kárpátaljai magyar nyelvváltozatba, vö. or. сотых, ukr. сотих – Pár *szotek* őszi árpát [kiegészítés tölem: vetett], de már teljesen kisárgult [Bartha 2016, 10].
- szpirt** fn '-t, '-ja – 'szesz, alkohol' < ukr., or. спирт – A *szpirtben* tartósított bogyók leverték a hőmérsékletét [Vári Fábián 2011, 250].
- szprávká** fn '-t, '-ja – 1. 'igazolás'; 2. 'tudakozódás, érdeklődés' < or. справка – A szóláshasonlat szerint a rangjelzés nélküli *hohol* (ukrán) annyit ér, mint a *szprávká* (igazolás) pecsét nélkül [Vári Fábián 2011, 273]; Beszéltem Szeles doktorral, az orvosi *szprávkával* nem lesz gond – vágott közbe anyu, majd elhátrált az ágyamtól [Bartha 2019b, 9].
- sztolova/sztalova/sztolovájá/** fn '-t, '-ja – 1. 'ebédlő'; 2. 'étkezde' < or. столовая – Annak a hétszáz márkának, amit itt kap a párom, a felét félre tudjuk tenni, mert többnyire mi is a tisztí *sztolovában* étkezünk [Vári Fábián 2011, 278]; Az iroda még délelőtt rendesen kinyitott, a könyvelő adott busásan előleget, s így rögtön egy *sztolovájába* rohantak, ahol alaposan megpakolták mindenféle jóval a tálcát, és úgy mentek a pénztárhoz fizetni [Ortutay 2020, 45]; Julis elviharzott Palika után, hogy az ápolóval fél óra múlva átkísérik a betegeket a *sztalovába*, reggelizni [Bartha 2019d, 19].

- szuvenyir** fn **'-t, '-ja** – 'emléktárgy', illetve a kárpátaljai magyar nyelváltozatokban az 'emléktárgyakat készítő üzem' is < ukr. сувенир; or. сувенир – A *szuvenyirt* Kelemtől kaptam [Bartha 2009, 105].
- szvidoctva** fn **'-t, '-ja** – 'igazolás, bizonyítvány' < ukr. свідоцтво – Egy percig se akarok a *szvidoctvámra* várni, nemhogy negyven napig [Bartha 2020a, 14].
- territória** fn **'-t, '-ja** – 'terület' < ukr. територія; or. территория – ...Silovics zászlós, a gazdasági szakasz parancsnoka minden mobilizálható emberét a *territóriára* irányítja [Vári Fábián 2011, 110]; Sétálhat a *territórián*, amennyit csak akar [Cseh 2019b, 24].
- tocska** fn **'-t, '-ja** – 'pont, támaszpont jelentésben is' < or. точка – Odaérvén mintha egyszerre keresné mindannyiunk tekintetét, drámai hangon csak ennyit tud mondani: – A *tocska* ég [Vári Fábián 2011, 52; 53; 55; 58; 71; 288]; Egy *tocskára* megyünk Mozgóhoz, ott olcsó a pija [Cseh 2019a, 34].
- tombocska/tumbocska** fn **'-t, '-ja** – 'éjjeliszekevény' < ukr., or. тумбочка – A csizmám kissé poros, de a bejáratnál a napos *tombocskájában* (kis éjjeliszekevény) állandóan ott a kefe és a boksza [Vári Fábián 2011, 67]; Ha nem pislognak a színes égők a karácsonyfán, és nincs egy pohár víz a *tumbocskán*... [Bartha 2019b, 10].
- trembita** fn **'-t, '-ja** – 'ukrán népi fúvós hangszer, havasi kürt' < ukr. трембіта – Előtte sziklafal, mögötte fenyvesek, s a távolban hirtelen *trembita* szólal [Marcsák 2019, 21].
- troisz** fn **'-t, '-ja** – 'sodort drótkötél' < ukr., or. трос – Rendben, akkor hozd a *troiszt*. Kalinyin fog bevontatni [Vári Fábián 2011, 24].
- tusonka** fn **'-t, '-ja** – '[párolt] konzervhús; pörkölt' < or. тушєнка – Ebéd táján a raktárvezető két doboz *tusonkát* (párolt marhahúskonzerv) és egy kétkilós, mélyen bevagdalt fekete kenyeret tett elénk [Vári Fábián 2011, 239; 241].
- tyotyia** fn **'-t, '-ja** – 'néni, nagynéni' < or. köznyelvi тєтя – Tyotyia Kátya, Károly barátom pengetni akar [Cseh 2019a, 35].
- ucsebka** fn **'-t, '-ja** – 'képzés, tanulás; féléves katonai kiképzés' < or. közny. учебка – Hát akkor bizonyítsuk be, fiúk, hogy mégiscsak jó volt valamire az *ucsebka* (féléves katonai-szakmai előképzés)! [Vári Fábián 2011, 222].
- ucsi** fn **'-t, '-ja** – 'szakiskola, tanintézet' < ukr., or. училище – De így, hogy felcsinált, az *ucsi*ből két lábbal mindkettőnket, és mehetünk beteggondozónak se [Bartha 2019a, 26].
- váfli** fn **'-t, '-ja** – 'ostya(szelet)' < ukr., or. вафля – Az ugyan teljesen világos, hogy a *váfli* magyarul nápolyi szeletet jelent... [Vári Fábián 2011, 69].

- várta** fn '-t, '-ja – 'örhely' < ukr., or. варта – De ki mondja ezt? Egy *vártára* állított fegyvertelen baka? [Vári Fábián 2011, 204].
- verszta** fn '-t, '-ja – 'régii orosz mértékegység a távolság mérésére, 1 verszta = 1 066,781 méter' < or. верста – Hát érdemes hét *versztát* talpalni azért, hogy *kiszellel* kortyoljuk tele a bendönket? [Vári Fábián 2011, 227].
- zakuszka** fn '-t, '-ja – 'harapnivaló, előétel' < ukr., or. закуска – Míg el nem felejttem, a büfés regge' hozza az üveget, *zakuszkának* füstölt halat... [Bartha 2016, 77].
- zampolit** fn '-t, '-ja – 'szovjet katonai tisztség; a politikai alakulat helyettes vezetője' – Szemjonovnak feltűnik, hogy Kuznyecov őrnagy, a *zampolit* kiszúrt bennünket, s most felénk igyekszik [Vári Fábián 2011, 100; 115; 261; 265].
- zeljonka** fn '-t, '-ja – 'zöld tinktúra, zöldike' < or. зелёнка – Már változott a viszonyunk a zöld színnel is, de még most sem a kedvencem, és a *zeljonkákat* száműztem az elsősegélydobozomból [Kulin 2020, 37].
- zsulik/zsulyik** fn '-t, '-ja – 'tolvaj, csibész' < ukr., or. жулик – Kis Kálmán elmagyarázta az anyjának, kik azok a *zsulikok*, azt írta, rosszféle emberek, csavargók [Nagy 2019, 109; 110]; A városban úgy is hívták őket, hogy *zsulyiki*, tolvajok [Ortutay 2019a, 57].

Betű- és mozaikszavak

A szláv nyelvből átvett kölcsönszavak között elég nagy számban fordulnak elő a betű- és mozaikszavak. Borbély Edit (2000) megjelent tanulmányában 120 ilyen jellegű kölcsönszót adatolt. A kárpátaljai magyar irodalmi művekben szintén szép számmal találhatunk ezekre példákat.

- ATO-s** – 'a kelet-ukrajnai fronton harcoló, az ún. terrorelhárítási műveletben részt vevő személy' < az ukr. антитерористична операція származéka – ATO-sok vagyunk! – ordította az idősebbik hátulról [Shrek 2019, 109].
- dembel** – 'leszerelés (a hadseregtől)' < or. демобілізація vagy дембель ← ДМБ – A dembel egyik legfontosabb rekvizituma az emlékalbum [Vári Fábián 2011, 281]. Ez a betűszó kimondva „de-em-be”-nek hangzik, feloldva pedig demobilizációként értendő [Vári Fábián 2011, 281].
- Donbász** fn '-t, '-ja – 'Donyec-medence; donyecki szénmedence' < ukr. Донбас ← Донецький вугільний басейн; or. Донбасс ← Донецкий угольний басейн – Beletelt szegénynek hetvenkét évébe, mire ledolgozta azt a jóvá-

tételt, amit az Isten szándékában kezdett, és negyvenhétben *Donbász* folytatott [Marcsák 2019, 9]; *Donbász* nincsen semmi jóvátéve (uo.); Az orosz tiszt asszony, aki a *Donbász*on szolgált [Shrek 2019, 114]; Kezdték a fiatal fiúkat összeszedni, hogy elvigyék őket *Donbász*ra [Nagy 2019, 104; 119; 122; 134]; A lokátor nem *Donbász*on, a derцени hegyen van [Bartha 2016, 85].

GULAG fn **'-t, '-ja** – 'Javítómunka-táborok Főigazgatósága' < or. Главное управление исправительно-трудовых лагерей ← гулаг – Meg hát a svájci száműzetés mégiscsak más volt, mint 25 év a *GULAG*-on [Lengyel 2019, 60].

Kede – 'hadosztályparancsnok' < or. командир дивизион ← КД – Nézd csak, a *Kede* idején. (*Kede* – így emlegettük magunk közt a légvédelmi tüzérsz-tály-parancsnokát. A név a *komangvir divizioná* rövidítése, betűszó) [Vári Fábián 2011, 52; 55; 58; 71; 82; 100; 117; 136, 204; 205; 213; 228; 254; 255].

kombát – 'zászlóaljparancsnok' < or. комиссар батальона ← комбат – Nos, harcosok, gurítsuk csak ki a placra, hadd vegyük szemügyre alaposabban – vetett véget a haszontalan báméskodásnak a *kombát* [Vári Fábián 2011, 139; 166; 167; 176; 257].

komszomol fn **'-t, '-ja** – 1. 'Kommunista Ifjúsági Szövetség'; 2. 'a Kommunista Ifjúsági Szövetség tagja' < or. Коммунистический Союз Молодёжи – Те nem voltál *komszomol*? [Bartha 2016, 71].

nacsfin – 'a pénzügyi osztály vezetője a hadseregnél' < or. начальник финансового снабжения в воинской части ← начфин – Nem *násfin*, hanem *nácsfin*! Ez egy mozaikszó, mely feloldva – *nácsálnyk finanszovoho otgyelenyijá* – azt jelenti, hogy ő a brigád financiaális osztályának vezetője [Vári Fábián 2011, 178].

OVIR fn **'-t, '-ja** – 'ütleveosztály; a rendőrség külföldieket ellenőrző és nyil-vántartó osztálya' < or. ОБИР ← Отдел виз и регистрации иностранцев – Járhatott az *OVIR*-ba beszélgetésekre, ahol csak mindig lehordták, haza-áruónak bélyegezték, és azt mondták neki, hogy szó se lehet arról, hogy a Szovjetunióból kiengedjék [Ortutay 2019b, 34].

száncászty fn **'-t, '-ja** – 'orvosi, egészségügyi részleg' < or. санчасть ← санитарная часть – A *száncászty* mindjárt a kaszárnya közelében álló, közepes nagyságú, vidéki lakóházra emlékeztető épület [Vári Fábián 2011, 193; 198].

szportrota fn **'-t, '-ja** – 'sportszázad (a katonaságnál)' <; or. спортрота ← спортивная рота – De volt egy focicsapat is, és már az első meccsen kiszúrta egy tiszt, és átvezényelték egy *szportrotába* [Ortutay 2019a, 57].

TZM – 'szállító-rakodó katonai jármű' < or. тяжёлая транспортно-заряжающая машина ← T3M – Egy speciális emelőszerkezettel ellátott gépkocsi, a *TZM* (*tránszportno-zárjásájucsájá másiná* – rakétaszállító-átrakójármű) állott szorosan mellette... [Vári Fábián 2011, 39].

zágsz fn '-t, '-ja – 'anyakönyvi hivatal' < or. загс → [орган] записи актов гражданского состояния – Úgyhogy a Kati elvált, és aztán rá egy héttel titokban lementünk a homoki *zágszba*, hogy Ungváron minél kevesebben tudjanak róla, és összeiratkoztunk [Ortutay 2020, 42].

Fizetőeszközök, pénznevek

A kölcsönszavak mellett az egyes alkotásokban rendre találkozhatunk a terület jelen vagy egykor hivatalos fizetőeszközeinek a megnevezéseivel is. Bár azt is érdemes ezzel kapcsolatosan megjegyezni, hogy a pénznevek kapcsán gyakran felmerülő kérdés az, hogy ezek most kölcsönszavak vagy pedig egzotizmusok-e. Véleményünk szerint a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatában előforduló pénzneveket mégis inkább a kölcsönszavak kategóriájába kell hogy besoroljuk, ugyanis ezek használata a mindennapi kommunikációban előforduló természetes jelenség, nem pedig az idegenszerűséget kiemelni kívánó hatáselem. Következzen néhány olyan irodalmi példa, melyek ezeket az állításokat talán hitelt érdemlően bizonyíthatják.

rubel fn '-t, '-ja – 'oroszl/szovjet papírpénz' < or. рубль – Ezért kapja az öt *rubel* pótlékot (Kovács 2007, 33); Egyetlen rakéta, egyetlen megsemmisítő eszköz nyolcvanezer *rubeljébe* kerül az országnak [Vári Fábián 2011, 22]; A katonakönyvek borítói alól itt is, amott is előkerültek a féltve őrzött Lenin-fejes bankók, a vasúti büfékben sörre és egyéb csemegékre váltható piros hasú *tízrubelesek* [Vári Fábián 2011, 208]; Azt mondják, a rakéták darabja nyolcvanezer *rubel*, és ez nagyjából tíz traktor ára [Vári Fábián 2011, 225]; Aggy egy *rubelt!* – hangzott fel újra és újra a határozott felszólítás [Lengyel 2019, 25].

kopek/kopijka/kopejka fn '-t, '-ja – 'fémpénz; az orosz/szovjet rubel váltópénze' < ukr. копійка, or. копейка – A Sanyi anyja a minap panaszkolta, hogy a fia decemberben egy *kopeket* nem adott a házhoz, Csókolom Kati verte el a keresetét ajándékokra [Bartha 2016, 8]; A mai világban minden *kopijka* számít [Bartha 2009, 95]; Nocsak. A Bodnárék lánykája. Félénk tekintettel bátorodik be. *Kopijkákat* szorongat a markában. Fagyira [Nagy 2013, 48]; No igen, a jótettet harminc *kopijkád* bánja [Nagy 2013, 49]; Bözsi a kettesével keze ügyébe rakott kenyereket odatolja a vevő elé, a fizetendő harminc

kopejkákat pedig belepottyantja egy cipősdobozba [Nagy 2013, 135], valamint az ebből képzett melléknévi forma: **kopijkás** – *Kopijkás* tételekben való játszadozásból nehezen jön össze [Bartha 2009, 60]; Szóval, nem szeretném, ha tányér nélkül maradnánk, meg a kávé szervíz sem *kopijkás* dolog [Bartha 2020a, 10], illetve a hozzá kapcsolódó igealak (a példamondatban hibrid kölcsönszóként): összekopijkázni – Már nem csupán a kopott külsejű polgároknak okoz nehézséget összekopijkázni az életre valót [Lengyel 2019, 20].

hriveny/hrivnya vagy griveny/grivnya fn ’-t, ’-ja – ’Ukrajna hivatalos pénzneme’ < ukr. гривня – Az alakváltozatok létrejötte két okra vezethető vissza. Egyrészt a szláv *z* a kölcsönszavakban *g* és *h* hangként is realizálódhat (lásd pl. az alábbi szavak esetében is: *договор* < *dohovor*; *галушка* < *haluska*, illetve *група* < *grupa*; *губернатор* < *gubernátor*). Másrészt a *hrivnya* és a *hriveny* az ukrán nyelvi megnevezés más-más eseteinek az átvételei. A kárpátaljai magyar nyelvjárásban gyakran az 5-től használatos *griveny/hriveny* birtokos többes számú alakot használják, vö. ukr. *одна гривня* – *n’ять гривень, одинадцять гривень* stb., vö. magyar *egy grivnya, öt griveny* stb. – *Hrivenyben* az mennyi? [Bartha 2009, 76]; Ezért a ruháért négyszáz *hrivnyát* fizettem... [Bartha 2009, 98]; Berohantam egy bankba a hirdetéssel a kezemben és öt *hrivnyával* a zsebemben [Kurmai-Ráti 2011, 37]; Apa minden nap öt *hrivnyát* adott az iskolai uzsonnára. Viszont két nap alatt csak négy *grivnyát* spóroltam meg. Letettem hát mind az öt *hrivnyát*. Állj, mit akarsz venni abból a tíz *hrivnyából*? [Kurmai-Ráti 2011, 38]; Két *hrivnyát* még elkérnek érte. Az eheti nyereség összege ötszázezer *hrivnya* [Kurmai-Ráti 2011, 92]; Nyolc... száz *hrivnya*. Apu, tudad, hogy van mobil ötezer *hrivnyáért* is? Muszáj szereznem nyolcszáz *hrivnyát* [Kurmai-Ráti 2011, 104]; Nyolcszáz *hrivnyát* akarsz érte adni? Hatszáz négy *hrivnya* a nyugdíjam, gyermekem. Önkéntelenül is számolok, ez eddig négyszázhusz *hrivnya* [Kurmai-Ráti 2011, 105]; Csak olvasná el végre valaki, hiszen huszonnyolc *griveny* a fél liter... [Lengyel 2012, 134]; Itt egy húszas, visszajár négy *hriveny* [Bartha 2016, 7; 9; 16; 22; 23; 24; 41; 42; 50; 58; 64].

Névhasználati sajátosságok: személy-, nép- és földrajzi nevek

A szláv hatás a kárpátaljai magyarok névhasználatára is komoly befolyást gyakorol. Kárpátalján a keleti szláv szokás szerint a magyarokat is háromelemű névvel (családnév–keresztnev–apai név) anyakönyvezik (Beregszászi–Csernicskó 2003a, 153–163), illetve a magyar nevek is az ukrán írásrendnek megfelelően cirill betűkkel szerepelnek minden személyi okmányban

(Beregszászi–Cserniczkó 2003b, 163–169). Ezek természetesen nemcsak a hivatalos dokumentumokban rögzültek. A kárpátaljai magyar köznyelvben is rendszeresen használják őket. Szóbeli használatuk egyfajta metaforikus kódváltásként is felfogható, hiszen az a többségi kultúra megszólítási hagyományának a kisebbségi nyelvi reprezentációjaként is értelmezhető. Vagyis ez a nyelvi forma összemosza a „mi” és az „ők” csoportot (Márku 2008, 125). A névhasználat másik sajátossága az is, hogy szűk ismeretségi körben, vagy ismert emberek esetében gyakran az apai név átveszi a vezetéknev szerepét, s a konkrét személy azonosítása annak használatával történik meg.

Az egyes irodalmi alkotásokban számtalan példát találhatunk a kereszt- és apai néven való megszólítási formákra, melyek közül ez esetben is csak néhány példát kívánunk megemlíteni: *Pavel Sztjepanovics* megállt a fiatal tanuló munkapadja előtt, nézte annak még gyakorlatlan mozdulatait [Kovács 2007, 60]; Imádtam *Agnessza Vasziljevna*t [Bartha 2009, 97]; A beképzelt *Albert Adalbertovics* miatt [Bartha 2009, 97]; *Sztepán Sztepánovics* halott, hogy akar maga pereskedni egy koporsóban fekvő emberrel? [Shrek 2019, 75].

A kárpátaljai irodalom regionális sajátosságai között a személynevek mellett természetesen megvalósulnak a népnevek is:

hucul mn, fn ’-t, ’-ja – ’a Kárpátokban élő ukrán népcsoport’ < ukr., or. *гуцул* – S ha elhagynak a szenvedések, a vén *hucul* tutajra tesz [Marcsák 2019, 22; 23]; Ezt bizonyára egy *hucul* vagy egy ruszin festő festette a Kárpátokról [Cseh 2019b, 28].

oprisok – ’a 16–19. századi nyugat-ukrajnai felkelői mozgalom tagja’ < ukr., or. *опришки* – Gyomrában (értsd: a kocsma gyomra) a csapos, hét-nyolc bágyadt legény, s egy *oprisok* rabolta frigyfalvi kályha [Marcsák 2019, 20].

venger – ’a magyar nép orosz nyelvi megnevezése’ < or. *венгер* – Azt mondtad, te is *venger* vagy? [Lengyel 2019, 38].

A népneveken kívül előfordulnak az államnyelvi hatást tükröző földrajzi elnevezések és településnevek is. Ilyeneket találhatunk például az alábbi idézetekben is:

Berehove – ’Beregszász város hivatalos ukrán neve’ – De térjünk inkább vissza *Berohovébe*, ahogy mostanság csúfolják szlavofilatelisták és névlistázó béketeremtők [Lengyel 2019, 19].

Beszkidék – ’a Kárpátok vonulatainak egyike’ – Éjszaka jönnek a *Beszkidék* felől, ahol monarchiás, szűk alagutakra a Keleti-Kárpátok fenyvese dől [Marcsák 2019, 8].

Csornohora – 'a Máramarosi-havasok legmagasabb hegysége' – Fordítja lovát a *Csornohora* felé, és vágat a hóban minden űzött betyár [Marcsák 2019, 20].

Zákárpáttya – 'Kárpátalja hivatalos ukrán neve' – *Zákárpáttya* az eszed tokja, az bíz' Kárpátalja [Lengyel 2019, 37].

Verhovina fn '-t, '-ja – 'hegyvidék; felvidék, felföld' < ukr. верховина – A *Verhovinán* tett kirándulása jutott az eszébe, amelynek az emléke mindig boldogsággal tölti el [Cseh 2019, 37].

Kódváltás az irodalmi művekben

A kárpátaljai magyarok beszédében más, az erős másodnyelvi hatásra utaló jelenségek is megfigyelhetők. Ezek közül a leggyakrabban az úgynevezett kódváltás vagy kódkeverés jelenségével lehet találkozni, igaz, ennek a használatára sokkal ritkább a kölcsönszavakénál, mivel a kárpátaljai magyarok túlnyomó többsége egy homogén tömbön belül él (erről lásd pl. Beregszászi 2004). A kódváltás jelensége nem más, mint a beszélők által egy interperszonális szituáción, vagy akár egy mondaton belül alkalmazott váltás az egyes nyelvek vagy nyelvváltozatok között. Márku Anita véleménye szerint a kódváltásnak elsősorban nyelven kívüli okai vannak: a szituáció, a beszélők személye, egynyelvűek jelenléte, a nyelvtudás, a kontextus stb. (Márku 2008, 101). Ő a magyar és a nemzetközi nyelvészeti szakirodalom alapján a kódváltás következő típusait különíti el (vö. Márku 2008, 101–135; 2009, 108): 1. **Kontextuális** a kódváltás akkor, ha kiváltó oka a nyelvi hiány, nyelvi deficit, lapszus, a nyelvtudás hiányossága, funkciója pedig ezek megszüntetése. Idesorolandó az anyanyelvi beszéd során alkalmazott másodnyelvi kitöltés, idézés, kiváltás és kötés, fordítás, ismétlés, magyarázat, közbevetés, személyes/objektív álláspont kinyilvánítása. 2. **Metaforikus** a kódváltás, ha funkciója a saját vagy az idegen/másodnyelvhez, illetve annak beszélőihez való attitűd, viszony kifejezése, vagy ha a kontextusnak szimbolikus jelentése van. A metaforikus kódváltás szolgálhatja a szolidaritás, a kizárás, a státuszemelés, a nyelvi ellenállás, a bizalmasság, az érzelmi és nyelvi nyomaték kifejezését, illetve funkcionálhat a nyelvi játék eszközeként is. 3. **Szituatív** kódváltás a mindenkor kommunikációs helyzet nem nyelvi körülményeitől (például a beszédhelyzet megváltozása, a beszéd-téma, a partner vagy partnerek cserélődése, egynyelvűek jelenléte) meghatározott kódváltás. A kárpátaljai magyar közösségben a kódváltás fentebb idézett számos típusa közül az idézés fordul elő a leggyakrabban, mellyel a beszélő a korábban más nyelven elhangzott párbeszédet felidézi, szavainak alátámasztására használja, mintegy személyesíti, hitelesíti mondanivalóját (Csernicskó

2003, 122). A kárpátaljai magyar irodalmi művekben megjelenő kódváltások túlnyomó többsége is a kontextuális kódváltás típusába sorolható.

Érdekes esete a kódváltásnak a Hájas Csilla [2016] kötetében található *Ják umru* fejezetcím, amely a betegségben való „szenvedés” mellett, utalásként is értelmezhető Tarasz Sevcsenkó *Végrendelet* című versének minden kárpátaljai magyar iskolás által ismert nyitányára, vagyis a *Ha meghalok, temessetek...* [*Ják umru, to pochovájite...*].

A továbbiakban csupán bemutató szándékkal közlünk néhány, az egyes alkotásokban előforduló kódváltást, annak igazolására, hogy ezek, a kárpátaljai magyarok által beszélt nyelvváltozatok mintájára, mennyire természetes módon kerülnek felhasználásra.

Bár egyesek szerint a lassan múló idő leghatékonyabb ellenszere az alvás: *Szoldát szpit, szluzsbá igyot*, azaz: a katona alszik, a szolgálat telik [Vári Fábrián 2011, 157].

Ti ne mozses robiti cej! – szipogta Márkó [Kurmai-Ráti 2011, 86].

Hé, *tovariscs!* Hol vagytok? *Igyi szuda*, kifelé! *Szvoboda!* [Nagy 2013, 10].

Hát az anyuka leányanya. *Máté odénécska*. Tudja maga, hogy van ez nálunk [Shrek 2019, 26].

A katona ráijesztett a puskával, *davaj, jappaju maty, davaj*, de a fiú megfordult, szaladt a mezőn vissza, hazafelé, a katona belelőtt a levegőbe, szitkozódott, *sztoj, igyi szuda, szopljak* [Nagy 2019, 30].

A fentebb megadott példákban a kódváltások rendre transliterált, vagy latin betűs formában kerültek megadásra, de akadnak természetesen olyan példák is, melyekben ezek cirill betűs formában lettek rögzítve, mellyel a szerző nyilvánvalóan még inkább az idegen nyelvi hatás hangsúlyozására kívánt törekedni. Lásd például az alábbi szövegrészletben (Bartha 2020a, 14):

– Ez nekem kurvára magas! Olyan szavakon pörögsz, amiken nagyapám se... *Кажу по нашему*, mondaná a ruszin.

– Negyven nap leketyegett, baszd meg, mire Kijevből átpasszolták a pesti ukrán nagykövetségre a jóváhagyást, hogy röptethetik haza a jómadarat, mert nem akárhová született, és tényleg nem antarktiszi állampolgár. *Чи розумієш?* Baszd meg!

Egy kölcsönszavakkal tarkított lírai alkotás

A kárpátaljai magyar költők által írt versekben nem nagyon találkozhatunk a másodnyelvi hatás nyomaival. Ez vélhetően a helyi magyarság anyanyelvdominanciájával is összefüggésbe hozható: a versek érzéseket, hangulatokat,

benyomásokat ragadnak meg, s ezek egyértelműen a magánszférához kapcsolódnak. A Marcsák Gergely (2019) *Fekete Tisza* című kötetének 49–50. oldalán található *Opsi* című verse viszont a kárpátaljai magyar nyelvváltozatokban meghonosodott orosz és ukrán kölcsönszavak játékból épül, s ha kicsit túlozva is, de jól tükrözi a helyi magyarok által beszélt nyelv regionális sajátosságait.

Opsi

Az *opsi* régi konyhájában
balzsamoztunk hét előtt.
Te beléptél, s a *greckáról*
leemelted a fedőt.
Literes *bánkában* élénk
tetted a *szosziszkis podlivát*,
kinéztél a *roddom* felé,
s mondtad, hogy mit látsz odaát,
hogy az úton egy *marsutka* jön,
a kert fáin érik a *hurma*.
András felállt, *zazsigálkát*
kért, és kiment egy *perekurra*.
Nézted csak az üres *turnyikot*,
érezted, hogy semmit sem bánok,
a folyosó kopott *plitáin*
zúgtak gurulós *csemodánok*.
Sípolt a *csájnyik*. A spórról
átraktad a *tumbocskára*,
és elmondtad, mint máskor is,
hogy milyen volt az angol *pára*.
Fölemeltem a *granyonkát*.
Tudtam, hogy itt az alkalom:
ezt megiszom, és elmegyek.
Mától kvártélyon lakom.

A költő a kölcsönszavak idegen mivoltát dőlt betűs kiemeléssel jelöli. Bár nyilvánvaló az, hogy a kárpátaljai magyar olvasóközönség számára a vers megértése semmilyen gondot nem okoz, de szómagyarázat nélkül Magyarországon nyilvánvalóan csak érdekes szójátékként tudnák értelmezni a verset. Ezért az alábbiakban a versben szereplő kölcsönszavak ábécérendbe szedett jegyzékét is közreadjuk. A szócikkek a következő elv alapján épülnek: címszó, átadó nyelvi alak, magyar nyelvi megfelelő.

- bánka** – банка – '(befőttes)üveg'
csájnyik – чайник – 'teáskanna'
csemodán – чемодан – 'bőrönd'
granyonka – гранёнка – 'metszett üvegpohár'
greckska – гречка – 'tataréka, hajdinakása'
hurma – хурма – 'datolyaszilva'
marsutka – маршрутка – 'iránytaxi'
opsi – общежитие – 'diákotthon'
pára – пара – 'órapár, 2×45 perc'
perekur – перекур – 'kávé- vagy cigarettaszünet'
plita – плита – 'csempe, lap'
roddom – роддом – 'szülészeti'
szosziszkis podliva – подлива сосисочная – 'kolbászszósz, virslis mártás'
tumbocska – тумбочка – 'éjjeliszekrény'
turnyik – турник – 'nyújtó (sportszer)'
zazsigálka – зажигалка – 'öngyújtó'

Összegzés

Összefoglalásként tehát elmondhatjuk, hogy a kárpátaljai magyar nyelvű irodalmi művekben jól kimutatható a népek és kultúrák együttéléséből fakadó nyelvi interferencia, mely a kölcsönszavak használatán túl megmutatkozik a személynevek használatában, illetve a kommunikáció során jelentkező nyelvi váltásokban, azaz a kódváltások használatában is. Ugyanakkor fontos azt is megemlíteni, hogy ezeket a regionális sajátosságokat a szerzők gyakran hatáskeltő stílusesszökként használják a különféle helyek, helyzetek, illetve a művekben szereplő személyek és életkörülmények jellemzésének hitelessé tétele céljából.

Irodalom

- Balla D. Károly. 2002. Címkézett irodalom. *Mozgó Világ* 11. 104–108.
Balla D. Károly. 2005. *Peresztrojkácska: Válogatott publicisztikai írások 1985–1990*. Az Ung Ungvárnál című sorozat I. kötete. E-book. CyberBooks Kiadó.
Bartha Gusztáv. 2009. *P pont, P pont, P. Drámák*. Kárpátaljai Magyar Könyvek 194. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.

- Bartha Gusztáv. 2014. *A gabonafarkas legendája: Válogatott novellák 1988–2012.* Kárpátaljai Magyar Könyvek 228. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Bartha Gusztáv. 2016. *Jelenések: Kilenc egyfelvonásos.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Bartha Gusztáv. 2019a. Kiút (kisregény, részletek). *Együtt.* A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 1. 21–27.
- Bartha Gusztáv. 2019b. Kiút (kisregény, részletek). *Együtt.* A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 2. 6–12.
- Bartha Gusztáv. 2019c. Kiút (kisregény, részletek). *Együtt.* A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 3. 11–20.
- Bartha Gusztáv. 2019d. Kiút (kisregény, befejezés). *Együtt.* A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 4. 11–22.
- Bartha Gusztáv. 2019e. Trauma (regény, I. rész). *Együtt.* A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 6. 9–14.
- Bartha Gusztáv. 2020a. Trauma (kisregény, II. rész). *Együtt.* A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 1. 7–16.
- Bartha Gusztáv. 2020b. Trauma (regény, folytatás). *Együtt.* A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 1. 13–21.
- Beregszászi Anikó. 2004. A kárpátaljai magyarok kódváltási szokásairól. In Beregszászi Anikó – Csernicskó István szerk., *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról.* 36–44. Ungvár: PoliPrint.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István. 2003a. A kárpátaljai magyar személynévhasználat sajátosságai. In Csernicskó István szerk., *A mi szavunk járása: Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* 153–163. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István. 2003b. Pragmatikai eltérések. In Csernicskó István szerk., *A mi szavunk járása: Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* 163–169. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István – Orosz Ildikó. 2001. *Nyelv, oktatás, politika.* Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Borbély Edit. 2000. Adalék a lexikai kölcsönzés kutatásához. In *Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 70. születésnapjára.* 113–119. Ungvár: Ungvári Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszék Hungarológiai Központ.
- Cseh Sándor. 2019a. A csavargó (kisregény, részlet). *Együtt.* A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 1. 33–47.
- Cseh Sándor. 2019b. A csavargó (kisregény, részlet). *Együtt.* A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 2. 23–43.
- Cseh Sándor. 2019c. Az utolsó vércsepp – orsai lágerévek (krónika). *Együtt.* A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 5. 13–18.

- Cseh Sándor. 2019d. Az utolsó vércsepp – orsai lágerévek (krónika). *Együtt*. A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 6. 40–44.
- Csernicskó István. 1995. A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). In Kassai Ilona szerk., *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*. 129–145. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete.
- Csernicskó István. 1997. Amit a kárpátaljai magyar kétnyelvűségről tudunk. In *Szavak – nevek – szótárak: Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára*, szerk. Kiss Gábor és Zaicz Gábor. 88–92. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.
- Csernicskó István. 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó István. 2003. A kódváltás. In Csernicskó István szerk., *A mi szavunk járása: Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. 120–125. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Csernicskó István. 2013. Államok, nyelvek, államnyelvek: *Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Csordás László. 2011. A felkészüléstől a szétszóródásig – A fiatal nemzedékek helyzete a kortárs kárpátaljai magyar irodalomban. *Kortárs* 55 (11): 92–97.
- Csordás László. 2015. KVI Tárukozás: Bevezető gondolatok a válogatáshoz. *Napút* 17 (6): 57–58.
- Gazdag Vilmos. 2010. A kárpátaljai magyar köznyelv szláv lexikai elemei Zelei Miklós A kettézárt falu c. dokumentumregényében. *Acta Beregsasiensis*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve 9. 3. kötet, 29–40.
- Gazdag Vilmos. 2013. Orosz/ukrán lexikai elemek a kárpátaljai magyar nyomtatott sajtóban. In Gecső Tamás, Sárdi Csilla szerk., *Nyelvhasználat a médiában*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozat 115. tagja. 33–39. Budapest: Tinta Kiadó.
- Gazdag Vilmos. 2017. Nyelvi interferencia a kárpátaljai magyar irodalmi művekben. In Márku Anita – Tóth Enikő szerk., *Többynyelvűség, regionalitás, nyelvoktatás*. Ungvár: „Rik-U”.
- Görömbei András. 1995. A kárpátaljai magyar irodalom fő sajátosságai. *Acta Hungarica*, 4. 153–160.
- Görömbei András. 2008. A Ratkó József-díjas Vári Fábrián László laudációja három tételben. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*. Társadalom-Tudomány-Művészet 43 (2): 261–265.
- Györke Zoltán. 2000. *Határsáv*. Hatodik Síp Alapítvány. Budapest–Beregszász: Mandátum Kiadó.
- Hájas Csilla. 2016. *A fele komoly: Kisprózák*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Komáromy Sándor. 2003. Weinrauch Katalin és a kárpátaljai magyar gyermeklíra. *Széphalom*. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 13. kötet. 183–191.

- Kopor Tihamér. 2019. Home parti (novella). *Együtt*. A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 2. 15–21.
- Kovács Vilmos. 2007. (első kiadás 1965) *Holnap is élünk*. Kárpátaljai Magyar Könyvek 155. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Kulin Ágnes. 2020. A könyvespolcra boldogtalan kolibri szállt, Vízet enged és vért merít (kisprózák). *Együtt*. A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 1. 32–37.
- Kurmai-Ráti Szilvia. 2011. *Törékeny szentek*: Mesék, tárcanovellák. Kárpátaljai Magyar Könyvek 206. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Ладченко М. М. Особливості просодії українського речення у реалізації закарпатських українців. In *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодоші Матеріали науково-практичної конференції* (Ужгород, 5–6 травня 1992 року). 207–210. Ужгород.
- Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella. 1997. *Magyar nyelvhasználat-iskola-kétnyelvűség*. 6. Pozsony: Kalligram.
- Lanstyák István. 2006. *Nyelvből nyelvbe: Tanulmányok a szókölcsonzsról, kódváltásról és fordításról*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Lengyel János. 2012. *Mitracsek úr elfuserált életének hiteles története*. Kárpátaljai Magyar Könyvek 218. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Lengyel János. 2019. *Feltámadás Beregszászon Mitracsek Úr visszatér: Egy különös történet különleges folytatása*. Kárpátaljai Magyar Könyvek 277. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Marcusák Gergely. 2019. *Fekete-Tisza: Verseik*. Budapest: Előretolt Helyőrség Íróakadémia.
- Márku Anita. 2008. Érvényes történetek: *Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében*. Monográfia. Rákóczi-füzetek XLVIII. Ungvár–Beregszász: PoliPrint Kft. – KMF.
- Márku Anita. 2009. A kárpátaljai magyarok kétnyelvű nyelvhasználatára pszicholingvisztikai megközelítésben. In Karmacsai Zoltán és Márku Anita szerk., *Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században*. 107–112. Ungvár: PoliPrint.
- Nagy Zoltán Mihály. 2013. *Az árnyék völgye*. Kárpátaljai Magyar Könyvek 224. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Nagy Zoltán Mihály. 2019. *A sátán fattya*. Ötödik kiadás. Kárpátaljai Magyar Könyvek 285. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Ortutay Péter. 2019a. Gyima (novella). *Együtt*. A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 1. 54–62.
- Ortutay Péter. 2019b. Piroska a nagyvilágban (elbeszélés). *Együtt*. A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 6. 22–39.
- Ortutay Péter. 2020. Bálint-napi mese, hab nélkül (novella). *Együtt*. A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, 1. 36–45.

- Penckófer János (Eperjesi). 2003. *Tettben a jellem: A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében*. Budapest: Magyar Napló – Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség.
- Penckófer János. 2011. A stúdiók kora (előtt és után): Irodalmi-kulturális irányultságok, folyamatok, szerveződések, fórumok Kárpátalja eddigi kilencven évében. *Magyar Napló* 23 (6): 27–32.
- Shrek Tímea. 2019. *Halott föld ez*. Budapest: Előretolt Helyőrség Íróakadémia.
- Varga Melinda. 2018. „Én is úgy szeretem Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont”: Beszélgetés Füzesi Magda kárpátaljai költővel. *Helikon* 29 (20): 2–3.
- Vári Fábíán László. 2011. *Tábori posta*. Budapest: Kortárs Könyvkiadó Kft.

STATE LANGUAGE INFLUENCE IN THE 21ST CENTURY TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN LITERATURE

There is a rich literature available tackling the topic of state language influence on the language of Hungarian minorities living beyond the borders of Hungary. So far, however, there has been no research that has set as its objectives the sociolinguistic and dialectological characteristics, that is, the characteristic features caused by the influence of the state language. The aim of the present paper is to show the influence of the state language in the Transcarpathian Hungarian literature, as well as gathering data and grouping of state language contact elements, code switching and onomastic features in the analyzed literary works. Within the framework of this work, we basically examine the works of two generations of writers publishing in the last two decades. In the first one, the older generation, (László Vári Fábíán, Zoltán Mihály Nagy, János Lengyel, Gusztáv Barta, etc.) one can expect a more intensive influence of the Soviet era and the Russian language, whereas in the second, the younger generation (Gergely Marcsák, Tímea Shrek, Csilla Hájás, Szilvia Karmai-Ráti) life experiences of this kind cannot be assumed due to their age. Therefore, in the works of the two generations of writers, simultaneously with the regime change, the mechanism of influence of the languages which play the role of the state language and its changes can also be detected.

Keywords: state language, loan word, Eastern Slav lexical elements, language variant, Transcarpathian Hungarian literature

UTICAJ ZVANIČNOG JEZIKA NA PODKARPATSKU MAĐARSKU KNJIŽEVNOST U 21. VEKU

Postoji bogata stručna literatura o uticaju zvaničnih jezika na upotrebu jezika mađarske manjine van matice. Do sada, međutim, nije postojalo istraživanje koje je za cilj imalo da sagleda sociolingvističke i dijalektološke pojave, odnosno pojave koje su nastale usled uticaja zvaničnog jezika na podkarpatsku mađarsku književnost. Cilj ove studije je da ukaže na uticaj zvaničnog jezika koji se manifestuje u mađarskoj

književnosti podkarpatskog regiona, odnosno da zabeleži i grupiše pojave vezane za promenu kodova, onomastičke elemente i ostale pojave proizašle iz jezika u kontaktu. Rad se fokusira na dela dve generacije pisaca, objavljenih u prethodne dve decenije. Za prvu tzv. stariju generaciju (Laslo Vari Fabian, Mihalj Nađ Zoltan, Janoš Lendel, Gustav Barta i drugi) pretpostavlja se intenzivniji uticaj sovjetske ere i ruskog jezika, dok kod druge, mlađe generacija (Gergelj Marčak, Timea Šrek, Čila Hajaš, Silvia Kurmai-Rati) takav uticaj, zbog njihove starosne dobi, nije očekivan. U delima dve generacije će se u izvesnoj meri, uporedo sa smenom režima, moći sagledati razlike u mehanizmu uticaja jezika koji se smatraju zvaničnim.

Ključne reči: zvanični jezik, pozajmljenice, istočno-slovenski leksički elementi, varijeteti mađarskog jezika, podkarpatska mađarska književnost

A kézirat beérkezésének ideje: 2022. aug. 30.

Közlésre elfogadva: 2023. jan. 5.